

WILHELM RADLOFF

Oya AKDENİZ

*A.Ü. TÖMER İzmir Alsancak Şb. Yabancı
Diller Bölüm Başkanı*

*"Türk boy, ülke ve lehçe
üzerinde yapmış olduğu
çalışmalar ve araştırmalar
ilerledikçe, Türkolojinin ne
kadar geniş bir alana sahip
olduğu bu kez daha ortaya
çıkıştır."*

Wilhelm Radloff, Türk dünyasını değişik yönleriyle araştıran, onları gün ışığına çıkararak Türkoloji tarihinde yeni bir devir açan ve 81 yıllık uzun ömrünün 60 yılını bu çalışmalara adanmış Alman asıllı bir Rus Türkologudur.

Radloff, Prusya ordusunda 1813 savaşlarında yedek subay olarak görev alan daha sonra da Berlin'de şehir komiserliği yapan bir babanın tek oğlu olarak 5 Ocak 1837'de Berlin'de dünyaya gelmiştir. Ailesi, maddi durumlarının iyi olmadığı halde çocuklarının iyi bir okul eğitimi alması ve yüksek öğrenim görmesi için onları desteklemiştir.

Daha lise yıllarındayken Alman edebiyatını ve klasik filoloji derslerini sevmiştir. Üniversite öğreniminin ilk aylarında başlamış olan felsefe ve ilahiyat eğitimi bırakarak, filoloji okumaya karar vermiştir. Üniversite eğitiminin büyük bir bölümünü Berlin'de yapmış, iki sömestr Halle'de okumuş ve doktora sınavını da Jena'da vermiştir. (20.5.1858)

Wilhelm Radloffun yaşadığı devirde, 19. yüzyılın ortalarında, klasik filoloji ve İndoerman dilleri alanlarında esaslı araştırmalar yapılarak, bunların temeli atılmış bulunuyordu.

Radloff eğitimi sırasında A.F.Pott'un fikirlerini benimsemiş ve eserlerinde dil hadiselerini halk psikolojisi ile değil, insanların bireysel özellikleriyle açıklamaya çalışmıştır. Bunun yanısıra Radloffun doğu dillerine olan merakını uyandıran Wilhelm Schott, linguistik özelliklere dayanarak Türk Mançu, Moğol, Fin ve kuzeydeki diller arasındaki akrabalığı göstermeye çalışmıştır. Böylece Radloff, Schott'un etkisiyle Orta Asya ve Sibirya'nın az tanınmış dillerini kendisine çalışma sahası olarak seçmiş,

Türkçe ile birlikte Moğol, Mançu ve Çin dillerini de araştırmaya devam etmiştir. İleride araştırma yapmak amacıyla Rusya'ya gitmeyi düşünen Radloff, Rusça'yı da öğrenmiştir.

Radloff öncelikle doğu dillerinin içerisinde Mançu-Tunguz dilleri üzerinde araştırmalar yapmayı düşündüyse de, çoğu kez elindeki imkanlar dahilinde hareket etmek zorunda kalmıştır. Rusya'nın da Sibirya ve Türkmenistan'a yayılması nedeniyle, Sibirya'ya yerleşmiş ve planını değiştirerek çalışmalarını Türk boylarının dil, tarih, folklor ve etnografyası üzerine yoğunlaştırmıştır. Dolayısıyla Radloff, zamanın şartlarına bağlı

olarak ve biraz da tesadüfler nedeniyle Türk Dünyasını araştırma yolunu seçmiş bir bilim adamı olarak nitelendirilebilir.

Radloff'un asıl bilimsel çalışmaları henüz 22 yaşındayken (1859) Sibirya'ya seyahati ve oradaki 12 yıl ikametiyle başlamıştır: Kışın öğretmenlik yapmış, yazın da Sibirya ve Türkistan'da yaşayan değişik boylar arasında seyahat ederek dil ve kültürle ilgili kaynaklar toplamıştır. Radloff bu gezilerde Türk dili, halk edebiyatı, halk bilimi, arkeoloji, coğrafya istatistik ve ekonomi alanlarında malzeme toplamıştır. Radloff'un makale ve seyahat hakkında yazdığı raporlar dışında toplam 20 eseri yayımlanmıştır. 1866'dan itibaren "Türk Boylarındaki Halk Edebiyatının Sorunları" (Proben der Volksliteratur der türkischen Staemme) gibi büyük bir eser yayınlamaya başlamıştır.

Radloff'un yıllarca süren derleme, inceleme ve araştırmaların çalışmalarını dört ana grupta toplamak mümkündür.

I. Derlemeler (Örnekler): Proben

II. Sözlük: Wörterbuch

III. Karşılaştırmalı Gramer: Vergleichende Grammatik

IV. Seyahatnameler ve Gezi Raporları

Yukarıda sözü geçen ve 1866 yılında yayınlanmış ilk eseri "Proben der Volksliteratur I"ın önsözünde yer alan çalışma planını ve programını açıklayan bazı bölümler özet halinde sunulmuştur:

"Yeryüzündeki hiçbir dil ailesi Türkçe kadar geniş sahalara yayılmış değildir. Afrika'nın kuzey-doğu bölgesinden Türkiye'ye ve Rusyanın güneydoğusundan Sibirya'nın güneyine ve Gobi Çölü'nün içlerine kadar Türkçe konuşan kavimler yaşamaktadır.

Onların büyük bir kısmı, İslamiyeti kabul ettikten sonra diğer milletlerin ve özellikle din kardeşi olan Arap ve Farslar'ın etkisi altında kalmışlardır. Bu etkiyi özellikle edebi eserlerde görmek mümkündür. Onlar, yalnız, dillerine uymayan Arap yazısını almakla kalmamış, yazı dillerinden binlerce kelimeyi de alarak öyle bir yazı dili meydana getirmişlerdir ki, bu üzerinde rengarenk her türlü yamalar bulunan bir elbiseye benzetilebilir. Bu yazı dili, doğal olarak Türk halkı için anlaşılmasayan bir halkadan ibaret olup, halkın kültür seviyesini yükseltmek yerine, halk kültürünün taze yeşilliği ile beslenemediği için kendi kendini köreltmekteydi."

"Malzemelerimin birinci bölümü halk edebiyatı örneklerinden ibaret olup, üç cilt halinde yayınlanacak ve imkanlar ölçüsünde tercüme bu takip edecektir. Bütün lehçeleri içine alan sözlük, ikinci bölümü; lehçelerin karşılaştırma grameri üçüncü bölümü oluşturacaktır." (Proben der Volksliteratur der türkischen Staemme Süd-Sibiriens I, 1866, s. 12-13).

1860-1870 yılları arasında yaptığı gezilerde derlediği dil malzemelerini, 1866-1907 yılları arasında 18 cilt halinde yayımlanmış eserinde (10 cilt metin, 8 cilt tercüme) şu ana başlıklar bulunur:

- Proben der Volksliteratur der türkischen Staemme Süd-Sibiriens (I-III)
- Proben der Volksliteratur der nördlichen türkischen Staemme (V-VII)
- Proben der Volksliteratur der türkischen Staemme (VIII-X)

Tercüme: I-IV (Almanca), IX-X (Rusça), VII-VIII ciltlerinin tercümesi çıkmamıştır. Radloff'un, Türk dünyası için altın değerindeki bu on ciltlik eseri henüz Türkiye

Türkçesine çevrilmemiştir. Ancak çevrilen bazı bölümleri (Manas v.b.) araştırmalarda kaynakça olarak geçmektedir.

Türk Dünyasıyla ilgili yaptığı araştırmalar ve çağdaş yöntemleri kullanarak göstermiş olduğu çalışkanlıkla, Radloff bu alanda bir "öncü" olmuştur. Türk boy, ülke ve lehçeleri üzerinde yapmış olduğu çalışmalar ve araştırmalar ilerledikçe, Tür-kolojinin ne kadar geniş bir alana sahip olduğu bir kez daha ortaya çıkmıştır. Böylece Türk Dünyasını kültür, tarih ve edebiyat bakımından araştıran geniş anlamdaki Tür-kolojinin yanında yavaş yavaş Türk dil bilgisi (Türkische Sprachwissenschaft, Linguistique Turc) adı altında yeni bir dal oluşturmuştur. Radloff'un bu alandaki yayınlarından bazıları ise şunlardır:

"Vergleichende Grammatik der nördlichen Türkischen Sprachen", I.Theil: Phonetik der nördlichen Türkischen Sprachen", (1882-1883), "Die Lautalternation und ihre Bedeutung für die Sprachentwicklung", (1882), "Zur Geschichte des türkischen Vokalsystems", (1901), "Alt-türkische Studien I, II, III, IV, V, VI" başlığı altında 1909, 1910, 1911, 1912 yıllarında çıkan 6 kitabı linguistikle ilgilidir.

Radloff'un özel yaşamı hakkında fazla bir bilgi mevcut değildir. Arkadaşlarına ve meslektaşlarına özel yaşamı hakkında çok az şey anlatmıştır. Zira kendisinden bahsedildiğinde ya çok kısa cevap verdiği ya da soruyu cevapsız bıraktığı söylenir. Radloff, eşi Pauline Aguste'nin 1899'daki ölümünden sonra tekrar evlenmiştir. Radloff, 29 Nisan 1918 yılında Petersburg'ta vefat etmiş ve Protestan mezarlığına defnedilmiştir. Araştırmamız 81 yıllık ömrünün büyük bir bölümünü Türk dünyasının türlü yönlerini araştıran ve Türkoloji alanı için bir "öncü"

sayılan Alman asıllı Rus Türkologu Wilhelm Radloff'un sözleriyle kapatıyoruz:

"Ben, hayatım boyunca yeni bir ilmin, Türkolojinin kuruluş ve gelişmesini yaşadım ve gücümün yettiği kadar bu ilmin ilerlemesine hizmet ettim. Bu yüzden benim çalışmalarım, başkalarının da yardımını gerektiren bu ilim dalının tamamlanması ve Türkolojinin devam etmesi için birer yapı taşı olmaktan başka bir şey ifade etmez." (B. Munkacı'ye göre: Radloff Vilmos" Bu-dapesti Szemle CLXXVI, 1918, s.461.)

1 August Friedrich Pott, 14. XI. 1802-5.VII.1887), 1883'te Halle Üniversitesinde genel dil bilgisi profesörlüğüne getirilerek 54 yıl hocalık etmiştir. "Etymologische Forschungen" adlı esas eseriyle İndo-german dillerindeki sözlerin etimolojik karşılaştırma esaslarını kurmuştur.

2 Wilhelm Schott, (3.IX.1807-21.1.1899) başlıca eserleri:"Versuch über die tatarischen Sprachen", 1836; "Alaische Studien", 1-5, 1860-72; "Aelteste Nacrichten vom Mongolen und Tataen", 1846; "Über die eachten Kirgisen", 1865.

KAYNAKÇA

Ahmet Temir, "Türkoloji tarihinde Wilhelm Radloff devri, Hayatı-İlmi Kişiliği-Esefleri, Ankara, 1991, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu ,Türk Dil Kurumu Yayınları: 552.